

HAYLEY GELFUSO

HET
BOEK
VAN
VERLOREN
UREN

Vertaling Catherine Smit

HarperCollins



Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.

Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2025 Hayley Gelfuso

Oorspronkelijke titel: *The Book of Lost Hours*

Copyright Nederlandse vertaling: © 2025 HarperCollins Holland

Vertaling: Catherine Smit

Omslagontwerp: Villa Grafica

Omslagbeeld: © Adobe Stock; Shutterstock

Foto auteur: © Gelfocus Photography

Zetwerk: Mat-Zet B.V.

Druk: ScandBook UAB, Lithuania, met gebruik van 100% groene stroom

ISBN 978 94 027 1905 5

ISBN 978 94 027 7589 1 (e-book)

NUR 302

Eerste druk oktober 2025

De dichtregel van Emily Dickinson op pagina 66 is afkomstig uit het gedicht 'There is no Frigate like a Book' en is vertaald door Adrie Lint.

Originele uitgave verschenen bij Atria Books, een imprint van Simon & Schuster, LLC, New York.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.

* en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met * zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Elk ongeoorloofd gebruik van deze publicatie om generatieve kunstmatige-intelligentie-technologieën (AI-technologieën) te trainen is uitdrukkelijk verboden. De exclusieve rechten van de auteur en de uitgever worden hierbij niet beperkt. HarperCollins maakt tevens gebruik van de rechten onder Artikel 4(3) van de Digital Single Market Directive 2019/79 en het uitvoeren van tekst- en datamining op deze publicatie is niet toegestaan.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

Alle in dit verhaal voorkomende personen zijn ontleend aan de fantasie van de schrijver. Elke gelijkenis met bestaande personen berust op toeval.

1

1938

Neurenberg, Duitsland

In de stad Neurenberg vertelde een man zijn dochter een verhaaltje voor het slapengaan. De man, een klokkenmaker uit een oud geslacht van klokkenmakers, woonde in de Joodse wijk van de stad. Hij hield er de tijd bij, net zoals zijn voorouders dat al twee eeuwen deden.

‘Bedtijd, Lisavet. Je hebt voor vandaag genoeg verhalen gehoord,’ zei de klokkenmaker toen zijn dochter hem voor de derde keer die avond vroeg om nog één verhaaltje.

Er joeg een gure novemberwind door de straten van de stad, die al een hele tijd in duisternis waren gehuld. De klokkenmaker was met zijn gedachten al in de winkel beneden, waar hij nog van alles te doen had. En bij de brief uit Amerika op zijn bureau, die eerder die dag was bezorgd.

Lisavet trok een pruillip. ‘Maar ik ben nog niet moe,’ zei ze. ‘Ik wil opblijven tot Klaus er is.’

‘Je broer komt pas heel laat terug,’ zei de klokkenmaker streng.

Hij glimlachte, wat afbreuk deed aan zijn voornemen om voet bij stuk te houden. Hij streelde haar haren en wist allang dat ze niet zou opgeven. Met haar blonde haar en karamelbruine ogen leek zijn dochter als twee druppels water op zijn overleden vrouw.

Toen ze nog leefde grapte zijn vrouw vaak dat er nu van elk van

hen een miniatuurversie was, zo sterk leek hun zoon op hem en hun dochter op haar. Wat het uiterlijk betreft klopte dit, maar verder konden Ezekiel Levy en zijn zoon Klaus niet sterker van elkaar verschillen. Klaus, die een dure smaak had en ervan droomde om in de hoofdstad naar school te gaan, leek daarin juist op zijn moeder. Lisavet had meer weg van Ezekiel. Zij was vaak te vinden in de werkplaats, waar ze op een kruk naast hem zat en zich vooroverboog om hem bezig te zien met de radertjes en veertjes van oude, kapotte horloges, tot het uurwerk ineens weer begon te lopen. Zij was het die elke ochtend de klokken in de winkel opwond en in stille verwondering toekeek als deze van metaal en hout gemaakte meesterwerken met hun rijke klanken aangaven hoe laat het was. Op een dag zou zij de winkel erven, met de familiegeheimen die eraan verbonden waren.

‘Vertel me het verhaal over het magische horloge nog eens,’ zei Lisavet, die hem stevig bij zijn pols pakte toen hij op wilde staan.

Lisavet was elf jaar en al bijna te oud voor verhaaltjes voor het slapengaan; de klokkenmaker wist dat het niet lang meer zou duren voor ze er niet meer om zou vragen. Hij liet zich weer op de rand van het bed zakken.

‘Er was eens een klokkenmaker die Ezekiel heette. Hij woonde in Duitsland met zijn twee kinderen in een gezellig huisje boven de winkel, die al heel lang in de familie was,’ begon hij met een stem die evenveel warmte uitstraalde als een knappend haardvuur. ‘De familie was in alle windstreken beroemd om de schitterende klokken die ze in haar winkel verkocht. Klokken die waren vervaardigd van kostbare materialen. Goud en edelstenen en houtsnijwerk dat glansde in het licht van de kaarsen waarbij werd gewerkt. Grote staande klokken, kleine pendules en alles daartussenin. Een van deze meesterwerken was het bijzonderst van allemaal: een eenvoudig koperen zakhorloge dat al meer dan honderd jaar van vader op zoon werd doorgegeven. Het horloge was niet bijzonder omdat het was gemaakt van zilver of goud, maar omdat...’ Hij viel stil en wachtte met opgetrokken wenkbrauwen tot zijn dochter de zin afmaakte. Dit deed hij onder het vertellen wel vaker, maar vooral bij dit verhaal.

‘Omdat het een poort was naar de Tijd zelf,’ zei Lisavet vol ontzag.

‘Precies.’ Ezekiel glimlachte en tikte haar zachtjes op de neus. ‘De Tijd speelt een rol bij alles wat er op aarde gebeurt. De mensen meten hun levens af in maanden en weken, alsof hun meer tijd wordt gegund als ze de duur van hun bestaan maar heel precies bijhouden. Een ongeluk voltrekt zich binnen drie tikjes van de secondewijzer. Het stilvallen van een hart in zelfs nog minder. Maar er gebeurt ook van alles in de tijd tussen de seconden. Nieuwe werelden ontstaan. Planeten branden op. Zielen glippen weg in de ruimte tussen het ene ogenblik en het volgende. Herinneringen gaan verloren, worden uitgewist of verbrand.’

Hij vervolgde met een lage stem en een onheilspellende ondertoon. Lisavet luisterde vol spanning toe.

‘Dat is niet altijd zo geweest. Vroeger was alles wat overging naar die stille plek voorgoed verdwenen. Geen mens kon er nog bij. Het bleef ongezien. Niemand wist ervan. Bij een handjevol zeer toegewijde mensen ontstond het vermoeden dat er meer moest zijn tussen hemel en aarde. Dit vermoeden kreeg vorm tijdens meditaties en in dromen, maar ze konden er nooit precies de vinger op leggen. Naarmate de Tijd beter meetbaar en daardoor ook waardevoller werd, won die schaduwwereld aan belang. Na de uitvinding van de zonnewijzer konden mensen de uren tellen, en later dankzij het uurwerk zelfs de seconden. Wat telbaar is kun je beheersen, en al gauw werd de sluier tussen onze wereld en wat daarachter ligt dunner en dunner. De mensen die de taal van de Tijd spraken noemden zichzelf tijdwachters.’

De klokkenmaker sprak het woord ‘tijdwachter’ uit met eerbied. Buiten wakkerde de wind verder aan.

‘Ezekiel deed dat ook,’ zei Lisavet, op het juiste moment. ‘Hij was een tijdwachter.’

‘Inderdaad. In de familie was dit al tientallen jaren een goed bewaard geheim. Totdat alles op een dag begon te kantelen...’

‘Er hing een storm in de lucht,’ begon Lisavet.

Ezekiel kreeg denkrimpels op zijn voorhoofd en vertelde op gedragen toon verder. ‘Er hing slecht weer in de lucht. Duisternis viel als een deken over de wereld en een scherpe kou doofde het vuur in alle haarden. Het bleef stil in de winkel, de mensen kwamen geen klokken meer kopen. Op straat was Ezekiel zich bewust van de duisternis, die steeds dreigender werd. De mannen die de

storm veroorzaakten waren meedogenloos, vervuld van haat. Op een zomeravond kwamen een paar van hen Ezekiels winkel binnen. Ze probeerden hem zijn geheim te ontfutselen, want ze wilden die mysterieuze kracht bezitten. Ze zeiden dat hij hun het horloge moest geven dat een poort was naar de Tijd zelf.

‘Maar Ezeziel leidde de mannen om de tuin,’ zei Lisavet, vervuld van trots.

‘Ja, dat klopt. Het geheim moest koste wat het kost bewaard blijven, en daarom gaf hij hun een ander horloge mee. Daarna lieten ze de winkel met rust, maar Ezeziel wist dat ze zouden terugkeren zodra ze zijn list hadden doorzien. De Tijd liep gevaar, en hetzelfde gold voor het gezin van de klokkenmaker. Daarom schreef hij een brief aan een oude vriend, een andere tijdwachter. Hij hoopte dat die hem zou kunnen helpen.’

‘Waarom gingen ze niet gewoon weg?’ vroeg Lisavet met een lichte frons.

Hij beet op zijn onderlip, dacht na. ‘Hij was bang dat ze in handen zouden vallen van de mannen die de storm ontketend hadden. Daarom vroeg Ezeziel aan zijn vrienden of zij een manier wisten om zijn gezin te helpen ontsnappen. Want weet je, de tijdwachters wisten dat er ergens in de diepste krochten van de tijd een plek was waar zij zich konden verschuilen. Een plek vanwaaruit ze zich, met hulp van een andere tijdwachter, in veiligheid konden brengen.’

‘En? Lukte dat? Konden ze hem helpen?’ vroeg Lisavet met een lome geeuw.

Een paar keer eerder had Ezeziel het verhaal hier gestaakt met de belofte op een ander moment verder te vertellen. Maar vanavond lag er een brief op zijn bureau van zijn vriend in Amerika. Hij kuste Lisavet op haar voorhoofd en glimlachte naar haar.

‘Ja, dat konden ze. Zijn vrienden schreven terug en beloofden te zullen helpen. Ezeziel en zijn gezin wachtten het juiste moment af. Ze vertelden enkele goede vrienden en burens over de naderende storm en probeerden zoveel mogelijk mensen van het gevaar te overtuigen. Het kostte veel overredingskracht: niet iedereen geloofde in deze tunnel door de Tijd, en velen vonden het maar een eng idee. Weer anderen weigerden huis en haard te verlaten, al was de storm nog zo hevig. Degenen die de sprong zouden wa-

gen spraken een dag af: de eerste avond van Chanoeka, want dan zouden alle gezinnen samen zijn.' De klokkenmaker liet een stilte vallen. Lisavet kon haar ogen nauwelijks nog openhouden. Het laatste deel van het verhaal werd op fluisterton verteld. 'In december wisten ze, bij het licht van de volle maan, via die schimmige plek de vrijheid te bereiken.'

Hij had dit nog niet gezegd of een twintigtal staande klokken in de winkel onder hen sloeg elf uur. Ezekiël zei niets meer, hij luisterde. Toen het geluid van de klokken wegstierf en oploste in het duister van de avond, ving hij andere geluiden op. Geschreeuw op straat, gevolgd door het geraas van brekend glas.

'Wat was dat?' vroeg Lisavet, die haar ogen weer opensperde.

Hij ging naar het raam, trok het gordijn opzij. Op de kasseien beneden trok een groep boze mannen als een ijzige windvlaag door de straat. Weer het geluid van brekend glas, nu bij een andere winkel in de straat. Tot zijn ontzetting zag hij zijn burenhuizen haastig hun voordeur uit komen, de kinderen in nachtkleding en op blote voeten.

'Papa, wat gebeurt er?' zei Lisavet. Ze klom uit bed.

'Doe je schoenen aan, Lisavet,' zei hij. 'Ik ben zo terug.'

Ze smeekte hem bij haar te blijven, maar hij luisterde niet en schoot de trap naar zijn winkel af. De groep kwam dichterbij. Hij hoorde hun vuisten op de deuren bonzen. Het geknars van glasscherpen onder hun voeten. Vergelijkbare beelden en geluiden had hij vaker opgevangen, in herinneringen van overledenen. Hij wist waar het op uit zou draaien. Eerst geschreeuw, vernielingen, woede... dan brand, geweld, moordpartijen.

De laatste klok in de winkel sloeg nog eenmaal, het klonk als een naam. *Klaus*. Met zijn hart in zijn keel dacht Ezekiël aan zijn zoon, die in de synagoge was. Op de laatste trede bleef hij staan, als aan de grond genageld.

'Papa?' Lisavet stond bovenaan de trap en riep hem.

'Blijf boven!'

Ze waren nu heel dichtbij. De eerste stond al voor zijn winkel en bonste op de deur. Een blik door het raam – grijze, ijskoude ogen. Dit ging om het horloge. Het bonzen ging over in trappen en het roepen werd schelden. Ezekiël griste de brief van het bureau. Hij stak hem in zijn zak en haalde een stapel brieven uit het

laatje eronder. Brieven met verwijzingen naar de tijdwachters en de namen van degenen met wie hij zou ontsnappen. Hij gooide de brieven in de emmer water die hij had gebruikt om de vloer te dweilen, de zeep en soda zouden ze onleesbaar maken. Hij nam niet de moeite de la dicht te doen en reikte naar zijn jas. Hij had die nog niet eens aan toen de eerste steen de ruit raakte. Halverwege de trap stuitte hij op Lisavet, die onhandig op de zoom van haar te lange nachtpon stapte.

‘Papa!’

‘Naar boven, Lisavet,’ zei hij. In zijn jas tastte hij naar het zakhorloge, zijn hand vouwde zich om de vertrouwde koperen behuizing.

Zijn vingertoppen vonden het knopje bovenop en draaiden eraan tot het pakte. Hij duwde de deur open. Hun knusse tweekamerappartement maakte plaats voor een stille, schemerige ruimte. Toen Lisavet die donkere plek zag, greep ze angstig zijn arm vast. Ezeziel pakte zijn dochter stevig bij haar schouders en knielde voor haar neer om haar recht te kunnen aankijken.

‘Luister goed, Lisavet. Ik ga je broer halen. Jij moet hier wachten. Hier, bij deze deur. Op deze plek blijf je staan. Zodra ik Klaus heb opgehaald komen we naar je toe, beloofd. Spreken we dat af?’

‘Maar papa, wat is dat?’

Een tweede steen knalde tegen de winkelruit. Dit keer was het raak, de ruit ging aan diggelen. ‘Dit is de tunnel door de Tijd waarover ik je heb verteld,’ zei hij gejaagd. ‘De tunnel die ons zal helpen een veilig heenkomen te zoeken.’

Lisavet schudde haar hoofd terwijl haar vader haar haastig een zetje gaf. ‘Dat was toch maar een verhaaltje!’ riep ze uit. Aan de andere kant van de deur zag ze niets anders dan duisternis en geheimzinnige schaduwen.

‘Het was niet zomaar een verhaaltje, Lisavet. Ga naar binnen. Ik kom je straks halen, dat beloof ik.’

Toen ze koppig bleef staan hing hij haar over zijn schouder, zoals hij vroeger wel deed, toen ze nog een klein meisje was. Zodra ze de drempel over waren zette hij haar weer neer. Hij bleef nog even staan om een kus op haar kruin te drukken en zijn bruine jas om haar tengere schouders te hangen. De zware stof hing in ruime plooiën rond haar voeten op de vloer.

‘Hou moed,’ zei hij, met zijn lippen tegen haar haar.

‘Papa?’ zei ze met een stem die beverig weerklonk in het half-duister.

Hij drukte een vinger tegen zijn lippen en stapte achterwaarts de drempel over.

De deur sloot zich achter hem en bleef dicht.

Lisavet stond in die bedompte, doodstille ruimte al urenlang te wachten. Ze telde de seconden. Op het hele uur hoopte ze steeds de klokken te horen slaan in de winkel onder de vertrekkende waar- in ze was opgegroeid, maar in plaats daarvan drukte er een zware stilte op haar oren. Een stilte die zo alomtegenwoordig was dat hij levend leek, tastbaar, iets wat je kon aanraken. Schaduwen bena- men haar het zicht en weerhielden haar ervan verder dan vijftien meter vooruit te kijken. Toch kwam het weinige dat ze wist te ontwaren haar op een vreemde manier bekend voor.

Schappen vol boeken. Ze rezen aan weerszijden van haar op, zo hoog als haar blik reikte. Op de schappen zag ze in leer gebonden boeken, dikke en dunne, in alle formaten, net als in een biblio- theek. Aarzelend deed Lisavet een stapje naar voren, haar ogen wenden al een beetje. ‘Bibliotheek’ was toch niet helemaal het juiste woord. Er waren boeken, en ja, hun in leer gevatte ruggen stonden in strakke, nette rijen. De eindeloze rijen schappen wer- den hier en daar onderbroken door hoge, door pilaren gedragen booggewelven. Lisavet keek een van de gangpaden in, en daarna ging haar blik langs de schappen ver boven haar. Waar ze een plafond verwachtte, zag ze aan een inktblauwe hemel een vloei- end, waterig mozaïek van beelden. Alsof Michelangelo zijn fre- sco’s uit de Sixtijnse Kapel rechtstreeks op de hemel had geschil- derd, maar dan zo dat elk tafereel in het volgende overvloeide als door de wind voortgestuwde wolken.

Het liefst zou ze tussen de schappen op onderzoek uitgaan, maar de vermanende woorden van haar vader klonken nog in haar oren. Wacht hier, bij de deur. Ga nergens heen. Toen ze ach- teromkeek naar de deur, zag die er anders uit dan eerst. Hij was onscherp geworden. Het leek eerder de weerspiegeling van een deur op een wateroppervlak dan een echte. Hij vervaagde meer en meer, de vertrouwde houten panelen sijpelden weg in de dui-

ternis. Lisavet dook naar de deurknop, maar die verdamppte onder haar aanraking. Nu was haar vader voorgoed buiten bereik. Lisavet zeeg neer op de vloer, waar ze ineenkromp en met diepe uithalen begon te huilen.

Vanuit het duister klonk een zacht gefluister op, een gemoedelijk geruis dat werd voortgebracht door schaduwen die werden aangetrokken door een geluid dat ze nog nooit eerder hadden gehoord. Lisavets hart bonsde en ze veegde met de rug van haar hand haar tranen af. Ze wist het nog niet, maar dit was de Tijd zelf, de oude, dierbare vriend van haar voorouders, die leerde contact met haar te maken. Onzeker en angstig besloot ze iets terug te zeggen.

‘H-Hallo?’ riep ze, zo hard als ze durfde.

Hallo, kaatste het fluisterend terug. Een echo van haar eigen stem.

Lisavet stond op. ‘Wie is daar?’ vroeg ze.

Meer gefluister, dichterbij dit keer.

Lisavets ademhaling versnelde en werd oppervlakkig. Ze waagde zich een paar pasjes in de duisternis, weg van de plek waar haar vader haar had achtergelaten.

‘Blijf waar je bent,’ zei ze. ‘Ik kom naar je toe.’

Blijf, blijf, blijf, klonk het fluisterend.

Lisavet waagde zich in het schemerduister en ging op zoek naar de Tijd.

Er kwam niemand.

Lisavet zat al twee weken vast en in die tijd had ze drie belangrijke inzichten opgedaan.

Ten eerste leken de natuurwetten hier niet op te gaan. Ze kreeg geen honger. Ze kreeg geen dorst en ze behoefde ook niet naar het toilet. Slapen zoals ze dat gewend was, was ook niet nodig. Ze kon wel slapen, en ze deed het ook wel om de tijd te doden, maar al snel begon ze het aantal uren dat ze wakker was steeds verder op te rekken. Gewoon om te zien hoelang ze het zou volhouden.

Ten tweede waren er nergens andere deuren te vinden. Ze had dagenlang gezocht, maar tevergeefs. Ze kon niet weg.

Ten derde huisde de Tijd hier niet, zoals haar vader haar met

zijn verhaal had doen geloven. En als het toch waar was, dan hoefde ze van de Tijd geen hulp te verwachten.

Er kwam niemand. Misschien wist ook niemand dat zij hier was.

De hemel boven deze stille plek benam Lisavet de adem, zoiets moois had ze nog nooit gezien. Ze zag wervelende kleuren die onophoudelijk in elkaar overliepen. Het was net alsof ze door het water naar de sterren keek. Voor haar gevoel lag ze dagenlang op de vloer tussen de boekenplanken naar boven te kijken, want zonder die onafzienbare, mysterieuze hemel zou ze nog vergeten dat ze leefde. Terwijl ze daar zo op de vloer lag, leek het soms alsof ze boven haar, in die vloeiende wervelingen van kleur, heel even het verwrongen gezicht van haar vader ontwaarde. Maar zodra ze erop probeerde te focussen vervaagde zijn beeltenis.

Als ze zich niet schuilhield tussen de schappen, dreutelde ze langs de planken vol boeken heen en weer. Ze zong erbij, in de hoop dat het geluid door de vervaagde deur heen haar vader zou bereiken of dat de Tijd zich misschien toch om haar zou bekommeren. Op een dag zette ze het, lopend langs de planken, op een schreeuwen. Harder en harder, in de hoop dat iemand het zou horen. Uiteindelijk wist ze iemand te bereiken, of liever gezegd: iets.

‘Waarom loop je in vredesnaam zo te krijsen?’ klonk het snauwerig.

Lisavet draaide zich geschrokken om en zag tussen de boeken door een wazige figuur naderen. Het was een man. Een deel van zijn lichaam sleepte in vage slierten achter hem aan en viel, iets vertraagd, dan weer met hem samen. De verwrongen, half doorschijnende verschijning deed haar denken aan druppels inkt in water. De man droeg een witte, gepoederde pruik en een paarse pandjesjas. Hij had een vreemd Duits accent.

‘Ik zoek mijn vader,’ stamelde Lisavet, die zo schrok van deze plotselinge verschijning dat ze vergat om bang te zijn.

‘Maar lieve kind, je ziet toch zelf ook wel dat hij hier niet is? Dat is maar beter ook. Je mag jezelf gelukkig prijzen.’

‘Gelukkig?’

‘De meeste mensen hier zijn dood. Er huizen alleen overledenen in dit ellendige oord.’

‘Maar ik ben niet dood. En ik ben ook hier.’

De man nam haar van top tot teen op, als om te bepalen of ze de waarheid sprak. ‘Ik zie het. Ben je een tijdwachter?’

‘Een wat?’

‘Een tijdwachter,’ zei hij geërgerd.

‘N-Nee,’ zei Lisavet aarzelend.

‘Als je geen tijdwachter bent, wie ben je dan wel?’

‘Ik heet Lisavet Levy,’ zei ze tegen hem.

De man reageerde niet. Hij luisterde ingespannen.

‘Ssst!’ Hij drukte een wijsvinger tegen zijn lippen. ‘Hoor je dat?’

Lisavet spitste haar oren. Ze ving een zacht geruis op. ‘De Tijd!’ riep ze uit. ‘Hij is terug!’

‘De Tijd?’ De keurige heer trok een wenkbrauw op bij zoveel onnozelheid. ‘Is dat hoe dat duivelse gevaarte bij jullie bekendstaat? Nou, het maakt eigenlijk niet uit welke naam je eraan hangt. De Tijd is het monster dat sterfelijke wezens van ons maakt. Nietsontziend, zonder acht te slaan op rijkdom of status.’

Bij deze woorden krulde de bovenlip van de man verbitterd op. Lisavet kreeg de indruk dat hij geld en status had gehad – tot de Tijd hem beide had afgenomen. ‘Als je niet oppast komt hij jou ook halen, of je er nu klaar voor bent of niet.’

‘Mij halen? Waar neemt hij me dan mee naartoe?’

Daar was het haar om te doen, tenslotte. Misschien kon de Tijd haar hier weghalen en haar meenemen naar Amerika, net als in het verhaal.

Maar de man schudde zijn hoofd. ‘Dat wil je niet weten, neem dat maar van me aan.’

Met grote ogen zag Lisavet hoe de schim van de keurige heer oploste en in het niets verdween. Het lispelen klonk luider nu, ging over in vage echo’s, sissend als water op hete kolen. Lisavet rende ervan weg, al wist ze niet precies waar ze bang voor was. Ze dook weg in een bijzonder donker hoekje, waar de boeken in de schappen vreselijk stoffig waren. Ze zou niet meer zingen. Vanaf nu zou ze zich gedeisd houden.

Enige tijd daarna ging Lisavet weer op zoek naar de schim. Dit keer schreeuwde ze niet, maar liep ze fluisterend tussen de rijen boeken door.

‘Hallo?’ zei ze zachtjes, bevreesd om die spannende geluiden weer op te wekken.

Er gebeurde niets. Ze herinnerde zich dat het destijds leek of de man uit de boeken tevoorschijn gekomen was. Ze streek met haar vingertoppen langs een van de stoffige leren ruggen, toen er een andere stem klonk.

‘Pas maar op,’ zei de stem.

Geschrokken trok Lisavet haar hand terug. ‘Wie zei dat?’

‘Dit is de afdeling Middeleeuws Engeland,’ zei de stem. ‘Daar ben je nog veel te jong voor.’

Links van haar nam een zweverig figuur vastere vorm aan. Vlekken van licht en kleur bundelden zich tot de vorm van een man. Deze was jonger dan die andere. Hij droeg een gewaad van een ruwe, grijze stof en hield nadenkend een hand bij zijn kin.

‘Om eerlijk te zijn kun je heel middeleeuws Europa beter mijden. Al zijn er natuurlijk elementen die misschien nog wel zouden gaan. Koningshuizen, of...’ Zijn ogen schoten haar kant op. ‘Misschien is de Romantiek meer iets voor jou? Hou je van dichtkunst?’

Lisavet mompelde iets onsamenhangends.

‘Je lijkt me wat te jong voor liefdespoëzie. Zeg eens, moet het per se Engeland zijn, of sta je ook open voor iets anders? Italië misschien? O, Italië in de zomer... Of de Renaissance, die tijd vind je vast heerlijk.’

‘Waar heb je het nou over?’

‘De herinneringen.’

‘Herinneringen?’

‘Ja. De herinneringen in de boeken. Doorgaans maakt het me niet uit waar jullie tijdwachters mee beginnen, maar...’ Hij keerde zich haar kant op, en zijn waterige verschijning bewoog ruisend mee. ‘Je bent nog zo jong. Ik zou het naar voor je vinden als je allerlei ellende onder ogen kreeg.’

‘Ik ben geen tijdwachter,’ wierp Lisavet tegen.

‘O, nee? Wat teleurstellend. En ik dacht nog wel dat ze eindelijk zo galant waren om ook eens een meisje aan te wijzen. Echt ontzettend jammer... maar ja, niets aan te doen.’ Het scheen hem niet op te vallen dat zijn klaagzang haar nogal verontrustte. ‘Wat is dan de reden van je komst?’ vroeg hij.

‘Ik zit opgesloten. Mijn vader heeft me hier achtergelaten en nu kan ik de uitgang niet meer vinden.’

‘Aha,’ zei de man. Hij keek bezorgd, maar bood geen hulp aan en kwam ook niet met een oplossing.

‘Nou... is die er?’ drong Lisavet aan.

‘Is wat er?’

‘Een uitgang? Een deur of een...’

‘O. Nee, ik ben bang van niet.’

Lisavet voelde haar benen slap worden. ‘Kun je me dan op zijn minst vertellen wat dit voor plek is?’

‘Het is geen plek. Het is eerder een... concept. Je bevindt je in de ruimte tussen heden en verleden. Overal en nergens tegelijk. Hier eindigt de Tijd. Sterft een lichaam, dan zweeft het bewustzijn hierheen. Dit is het weefsel tussen tastbare zaken in, de ruimte tussen het ene moment en het volgende. Alles wat ooit op aarde is voorgevallen blijft hier bewaard in de vorm van herinneringen.’

‘Dus jij bent een herinnering?’ vroeg Lisavet met een frons.

‘Jammer genoeg wel.’

‘Ben ik... dood?’ Ze betwijfelde of ze het antwoord wel wilde horen.

‘Mensen maken altijd zo’n heisa om de dood. Alsof dat het absolute einde is.’

Lisavet staaarde hem aan.

Hij zuchtte. ‘Nee, jij bent niet dood.’

‘Droom ik dan?’

‘Je droomt ook niet. Dit is allemaal echt, dat verzeker ik je.’

‘Maar je zei net dat jij een herinnering bent. Dan kun je toch niet echt zijn?’

‘Hoezo niet? Onze herinneringen zijn allemaal echter dan echt, Lisavet.’

Lisavet deed een stapje achteruit. ‘Weet jij hoe ik heet?’

‘Ja, natuurlijk,’ zei de man met een tevreden glimlach. ‘Dat zag ik in jouw herinneringen. Dus. Die dingen die volgens jou niet echt zijn.’

Lisavet beet beschaamd op haar onderlip. ‘En hoe heet jij?’

‘Ik? O, ik heb geen naam. Vroeger wel, maar nu niet meer. Mijn naam is vergeten.’ Bij dat laatste woord rilde hij.

‘Vergeten?’ herhaalde Lisavet.

Hij vertrok zijn gezicht. 'Ja, uitgewist door een tijdwachter die wilde voorkomen dat de mensen zich mij zouden herinneren.'

'Ik snap er niks van,' zei Lisavet.

Met een droefgeestige uitdrukking op zijn wazige, waterige gelaat richtte de man zijn blik weer op de schappen. 'Deze boeken bevatten de herinneringen van iedereen die ooit leefde of is gestorven. Voor de komst van de tijdwachters waarden ze hier rond, in de krochten van de tijd, zonder dat iemand er acht op sloeg. Dat is nu wel anders. Alles is keurig netjes in boeken opgeslagen.'

Lisavet dacht aan haar vader. Zijn verhaaltje voor het slapengaan. Toen hij haar verwarring opmerkte stak de herinnering aan de man vriendelijk glimlachend een vegerige hand naar haar uit.

'Als je wilt, kan ik je nu meenemen naar Italië. Het is daar werkelijk zeer aangenaam vertoeven, en ik weet een geweldige herinnering om aan jou te laten zien.'

Zodra ze de herinnering betraden klonk er overal om hen heen geluid. Het bereikte hen van alle kanten, vanaf de grond, de gebouwen, de straten en zelfs vanuit de hemel. Na die doodse stilte had Lisavet het gevoel te worden overspoeld door deze plotselinge kakofonie, door deze orkaan van geluid. Ze voelde de warmte van de zon op haar gezicht, een briesje speelde met haar haren. Licht! Beweging! Ze keken vanaf een robuuste borstwering naar beneden, waar een feest in volle gang was. Bij het zien van al die lachende en zingende mensen voelde Lisavet tranen opwellen. Het leek zo echt... maar toch net niet.

'Hoe heb je ons hiernaartoe gebracht?' vroeg Lisavet.

Toen de herinnering van de man haar reactie zag, glimlachte hij. 'Ik was vroeger een tijdwachter,' zei hij.

'Echt waar?'

'De allereerste. Voordat de Romeinen mijn volk onderwierpen had ik de tijdruimte weten te bereiken, door meditatie en met behulp van zonnewijzers. Maar ze hebben me mijn geheimen afgenomen.'

Hij nam haar vanaf de borstwering mee naar beneden en wees een meisje aan. Hij vertelde dat ze rondliepen in een van haar herinneringen. Het meisje, dat ongeveer even oud was als Lisavet,

droeg een jurk van fijne zijde en keek vanaf een verhoging uit over de menigte.

‘Een lid van de machtige familie De’ Medici,’ vertelde de man. ‘Puissant rijk ook.’

Lisavet wist niet zoveel over de familie De’ Medici of hun fortuin. Haar viel vooral op dat het meisje zich verveelde. Dat ze zich graag in het feestgedruis wilde storten, maar dat haar dat verboden was. Terwijl ze zich door de menigte begaven, begon Lisavet te begrijpen hoe het meisje zich moest voelen. Ook zij was aanwezig, maar toch ook weer niet. Ze had willen proeven van de lekernijen die vanuit karren werden verkocht. Had willen spelen met de andere kinderen die schaterend tussen de drommen mensen door schoten. Alles wat ze aanraakte, ging dwars door haar handen heen. Keken mensen haar kant uit, dan zagen ze haar niet, terwijl zij daar toch echt stond.

Lisavet richtte haar aandacht op de enige met wie ze kon praten. ‘Mag ik iets vragen?’

‘Ga je gang.’

‘Als jij bent... vergeten...’ Lisavet bracht het zo omzichtig als ze maar kon, maar zag hem toch verkrampen. ‘...hoe is het dan mogelijk dat ik jou nog steeds zie?’

‘O, ze hebben me niet volledig uitgewist. Hadden ze dat wel gedaan, dan waren ze ook al hun kennis over de tijdruimte kwijtgeraakt. Daarom is er nog een klein restje van mijn herinneringen bewaard gebleven. In de tijdruimte.’

‘Verwarrend.’

‘Ja, vind je ook niet?’ Hij fronste en leek er net zo weinig van te begrijpen als zij. ‘En toch ben ik er blij om. Nu ben ik in de gelegenheid om andere tijdwachters te helpen, mocht dat nodig zijn. Ik laat ze zien hoe het hier werkt als ze er zelf niet uit komen.’

‘Hoe moet ik jou noemen, nu je geen naam meer hebt?’

De herinnering haalde zijn schouders op. ‘Geen idee, verzin maar iets.’

Lisavet bekeek hem eens wat beter. Ze had nog nooit eerder iets een naam gegeven. Haar poppen wel natuurlijk, maar dat was iets anders. Nu ging het om een persoon. Of nou ja, om iemand die dat vroeger was geweest. Ze kon hem niet goed plaatsen. Zijn huid was niet bleek en ook niet donker, eerder olijkleurig. Was

hij soms een Italiaan? Dat zou in elk geval zijn voorliefde voor Italië verklaren. Zijn hoofd was kaalgeschoren. Uit het gewaad dat hij droeg kon ze ook al niets afleiden. Het was sober en oud, iets voor een monnik misschien, maar aangezien ze nog nooit een monnik had ontmoet wist ze dat ook niet zeker.

‘Azrael,’ zei ze na een tijdje.

De mondhoeken van de man krulden op. ‘Azrael? De joods-christelijke engel van de dood? Een beetje veel van het goede, vind je ook niet?’

Lisavet bloosde. ‘We kunnen ook iets anders kiezen.’

‘Nee, nee. Azrael is prima.’ Hij sprak de naam een paar keer hardop uit, alsof hij wilde voelen of hij paste. ‘Ik vind het eigenlijk heel geschikt.’

Ze bleven nog een poosje en luisterden naar de muziek, tot hun blikveld aan de rand begon te vervagen. Het golfde en rimpelde als water. Lisavet keek geschrokken naar Azrael op. Hij schudde zijn hoofd.

‘Je hoeft niet bang te zijn. De herinnering loopt ten einde.’ Hij wees omhoog naar de borstwering, waarover het meisje door haar kamenier werd weggeleid. ‘Laten we maar weer naar de tijd-ruimte gaan.’ Hij stak haar een hand toe.

‘Ik wil niet.’

Azrael leek met haar begaan. ‘Je hoeft niet lang te blijven. Nu je weet hoe je moet tijdwandelen, kun je gaan en staan waar je wilt. Maar...’ Hij kantelde zijn hoofd iets opzij en keek haar door samengeknepen ogen aan. ‘Wees wel voorzichtig. Er schuilt meer kwaad in de wereld dan je misschien denkt.’

Lisavet beloofde dat ze goed op zou passen en ging ondertussen de vele mogelijkheden na. Ze dacht aan alles wat ze op school bij geschiedenis had geleerd. Het oude Egypte. Duitsland voor het Duitsland werd. De Eerste Wereldoorlog, waar haar vader zo vaak over sprak. Ze had het allemaal binnen handbereik. Ze legde een hand in die van Azrael, waarna ze de herinnering achter zich lieten. Bij terugkomst was het of ze tegen een muur van stilte op liep. Weg was de zon. Weg waren het briesje en de muziek en de heerlijke geuren. Ze werden weer omgeven door die bedompte duisternis. Verbaasd merkte Lisavet op dat ze ook iets van opluchting voelde nu al die prikkels waren weggevallen.

‘Wil je mij de volgende keer anders jouw boek laten zien?’ vroeg ze, gebarend naar de boekenplanken.

Azrael keek een beetje moeilijk. ‘Dat zou ik wel willen, maar ik heb geen eigen boek. Niet elke verschijning in de tijdruimte is door een tijdwachter “verzameld”, om het zo maar te zeggen. Daardoor zijn wij niet gebonden aan een boek met herinneringen.’

‘O. Dat wist ik n-’

Azrael stak een hand op en drukte een vinger tegen zijn lippen. Hij keek naar een punt verderop, tussen de schappen. Lisavet volgde zijn blik en zag een man tussen de rijen door lopen. Zijn schaduw volgde hem direct en niet met een kleine vertraging, zoals bij Azrael. Hij was echt, geen herinnering.

‘Een tijdwachter,’ mompelde Azrael.

Lisavets mond viel open. Een tijdwachter? Dan kon hij haar misschien helpen hier weg te komen! Maar Azrael schudde zijn hoofd.

‘Ik geloof niet dat deze je zou willen helpen.’

‘Waarom niet?’

Azrael maande haar nogmaals tot stilte en gebaarde dat ze mee moest komen. Ze volgden de tijdwachter van een afstandje, tot ze hem een eind verderop tussen de boekenplanken zagen verdwijnen.

‘Dat is de afdeling Duitsland,’ zei Azrael zacht. ‘Redelijk dicht bij de huidige tijd.’

Lisavet merkte de verandering van toon in zijn stem op. Duitsland? Haar Duitsland? Ze negeerde zijn waarschuwing, wurmde zich langs hem heen en holde langs dezelfde rij boeken als de man. Ze stopte pas toen ze het einde van het schap had bereikt. Hijgend keek ze om het hoekje. De man stond midden in de rij. Hij had een van de boeken van de plank gepakt en streek met een hand over het omslag. Zijn blonde haar was heel kort, zoals je bij soldaten vaak ziet. Toen hij zich met het boek in zijn hand om-draaide, kon Lisavet zijn kleding beter bekijken. Van de zijkant had ze niet veel kunnen ontdekken aan zijn zwarte uniform, maar van voren had ze goed zicht op de vele zilverkleurige medailles en insignes. De rode armband om zijn bovenarm. Een nazi.

Ontzet zag ze hoe de soldaat het boek opensloeg en een doosje

lucifers uit zijn zak haalde. Hij hield de vlam bij een van de bladzijden. Toen het boek goed brandde, liet hij het op de grond vallen, opengeslagen en met het omslag naar boven.

‘Tijdwachters vernietigen herinneringen die de mensheid volgens hen moet vergeten.’

Lisavet schrok. Azrael had zich weer bij haar gevoegd en keek met een ernstig gezicht over haar schouder mee.

‘Maar waarom?’ vroeg ze.

Azrael haalde zijn schouders op. ‘Om hun ideologie in stand te houden. Het verleden werkt als een spiegel. Het vertelt ons wie we waren en hoe we werden wie we nu zijn. Sommige mensen zijn niet tevreden over wat de spiegel laat zien, en daarom wissen ze herinneringen uit. Door mensen weg te vagen.’

‘Mensen wegvagen?’ herhaalde Lisavet. Haar stem schoot van schrik iets omhoog.

De soldaat keek met een ruk op. ‘*Wer ist da?*’ vroeg hij bars, terwijl hij zijn hand naar zijn riem bracht.

Lisavet dook weg achter het schap, met een bonzend hart. Azrael bleef waar hij was. De soldaat beet hem toe dat Azrael hem niet zo moest laten schrikken. De nazi haalde iets uit zijn zak en Lisavet rekte haar hals om te kunnen zien wat het was. Het glas van een zakhorloge weerkaatste het licht van de vlammen. Het kwam haar bekend voor. De gladde bronzen behuizing. Het patina, ontstaan door ontelbare aanrakingen. Het zakhorloge, van vader op zoon doorgegeven, nu in handen van een soldaat. Ze herkende het en haar lichaam verstijfde.

De soldaat frunnikte wat aan het horloge tot er plotseling, een meter of twee bij hem vandaan, een deur openging. Hij wierp een laatste blik op het brandende hoopje boek op de grond en verdween door de deuropening. Zodra de deur achter hem was dichtgefallen schoot Lisavet naar voren. Ze liet zich bij het brandende boek op haar knieën vallen en probeerde de restanten van het in leer gebonden werk van het vuur te redden. Het omslag was langs de randen verschroeid. De laatste paar bladzijden vielen in as uiteen toen ze het vuur met haar voeten doofde. Alleen voorin zag ze nog een paar ongeschonden bladzijden. Ze fluisterden tegen haar terwijl ze het roet er met haar zwartgeblakerde vingers af veegde. Met een stem die evenveel warmte uitstraalde

als een knappend haardvuur vertelden ze haar hun verhaal. Haar vaders verhaal. Haar vaders stem.

Haar ademhaling klonk gejaagd en in haar ogen prikten tranen. Ze was vergeten dat Azrael er was, tot hij ineens iets zei.

‘Het horloge,’ zei hij zacht.

Lisavet begon nog harder te huilen. Ze durfde niet te denken aan wat dit betekende, al wist ze wel dat er maar één manier was waarop een nazisoldaat haar vader zijn zakhorloge had kunnen afpakken. Azrael zweeg, maar hij bleef bij haar terwijl ze de schamele resten van haar vaders herinneringen tegen haar borst drukte.

Er kwam niemand.